

OPPONENSI VÉLEMÉNY

Dr. Papp Tekla: Szerződések tipizálása – atipikus szerződések
című MTA doktori dolgozatáról

I.

Dr. Papp Tekla egyetemi tanár MTA doktori dolgozata jól illeszkedik a szakmai körökben már eddig is komoly elismerésre méltó tudományos és oktatói tevékenységébe. A kutatási tevékenységének jelentős részét képezi a társasági jog mellett a szerződési rendszerek vizsgálata, amit számos tudományos tanulmány, monográfia és kézikönyv szerzőjeként bizonyított. Az olvasó számára ezzel a dolgozatával is egyértelmű tanúságát adja a tőle megszokott precizitásának, kiváló jogi műveltségének, magas színvonalú dogmatikai elemzőképességének. A mű felépítése logikus, gondolatmenete jól követhető, a szerző az egyes részletkérdéseket alaposan, a jogtudós igényességével mutatja be, miközben rávilágít az egyes problémákra és építő jellegű kritikát fogalmaz meg a hatályos jogi szabályozással és joggyakorlattal kapcsolatban. A dolgozat témakörének külföldi és magyar szakirodalmát szépen feldolgozva, jó stílusban írta meg a monográfiáját, amit örömmel olvastam.

A jelölt által választott kutatásnak szerteágazó, a közjog és magánjog közötti elmosódó határvonal, a Ptk.-ban szabályozott és azon kívüli szerződések elhatárolása, a Ptk. Hatodik könyvében található egyes szerződések és a Ptk. egyéb könyveiben felfedezhető szerződések közötti különbségtétel, a napjaink üzleti életében kialakult és kialakuló szerződések sajátosságainak elemzése és klasszifikációja képezi a tárgyát. Ha populárisabb címet keresett volna, akár az is illene a műre, hogy „Boncasztalon a szerződések joga”. Mivel azonban a szerződési jogra legkevésbé igaz az, hogy halott, sokkal inkább az egyik legélőbb és a gazdasági, kereskedelmi igényekhez igazodó, azt követni próbáló, folyamatosan változó jogi normákat és szokásokat felölelő jogterület, ezért kicsit mélyebben belegondolva a téma magában rejtett problematikájába, mégis inkább a „Lehetetlen küldetés” cím illik erre. A műben ugyanis arra vállalkozik a szerző, hogy fogalmakat alkosson és rendszert alakítson ki a szerződéstípusok szinte napról-napra változó világában. Röviden összefoglalva ennek az eredményét kijelenthetem, hogy sikerült neki, amiért már előljáróban is megilleti a megérdemelt elismerés.

II.

A fenti bevezetés után ezúton szeretném kiemelni az eljárás szempontjából lényeges kérdéseket, így a dolgozatnak az MTA Doktori Szabályzata követelményeinek való megfelelését.¹ Közhelynek számít, de igaz, hogy egy opponensnek nem csak a dolgozat

¹ „A hivatalos bíráló bírálatában részletesen értékeli a doktori mű tudományos eredményeit, annak újdonságát, érdemeit és hiányosságait, valamint azt, hogy hiteles adatokat tartalmaz-e. Ennek alapján tételesen nyilatkozik arról, hogy a mű mely téziseit fogadja el új tudományos eredményként, és melyeket nem, végül, hogy a doktori művet nyilvános vitára alkalmasnak tartja-e, avagy nem. A bírálónak jogában áll, hogy az egyes tézisekről és a

méltatása a feladata, de rá hárul az a kötelezettség is, hogy a műben szereplő megállapítások vélt vagy valós hiányosságait, tévedéseit is megkísérelje bemutatni. Az alábbiakban a dolgozat által meghatározott tematikát követve fogalmazom meg a kritikai észrevételeimet és emelem ki a dolgozat értékeit.

1. A dolgozat újdonsága

A jelölt által választott témakörrel már korábban is foglalkoztak a magyar magánjogi irodalomban,² azonban a kifejezetten az atipikus szerződések klasszifikációjára irányuló kutatások az 1990-es évek végén váltak intenzívebbé hazánkban.³ Elvitathatatlan az, hogy Papp Tekla ebben a kezdetektől fogva úttörő szerepet vállalt és ezen a téren elért tudományos kutatási eredményei megkerülhetetlenekké váltak. A dolgozat ezen a területen a pályázó eddigi tudományos munkásságának egyfajta szintézise és a korábbi publikációihoz képest továbbfejlesztett változata. Egyértelműen kijelenthető, hogy a doktori mű újdonságnak számít a magyar és a nemzetközi szakirodalomban is.

2. A mű felépítése

A mű felépítése, rendszere, gondolatmenete egyértelmű, világ és jól követhető. A szerző által előrevetített „tölcsérszerű” haladás az általános kérdésektől kezdve folyamatosan szűkítve egy konkrét szerződésig, a timesharing szerződésig, logikus és problémaorientált.

3. A szerző által alkalmazott módszertan

A jelölt magas színvonalon és nagy precizitással alkalmazta a mű elején kitézött módszertani eszközöket. A dolgozatban folyamatosan, megfelelő mértékben és minőségben kaptak helyet az interdiszciplináris, a jogösszehasonlító, a történeti, a logikai, a nyelvtani és a dogmatikai kutatómunka módszerei. A szerző a műben extrapolálást, teleologikus interpretációt, fogalomalkotást és fogalomhasználatot, csoportosításokat, jogszabály- és joggyakorlat-elemzést, rendszerezést, összevetést és elkülönítést is végzett, továbbá megvalósított korrelációs, szemantikai és taxonómiai elemzéseket, megfogalmazott, *de lege lata* és *de lege ferenda* gondolatokat. Kiemelendő, hogy a szerző primer adatgyűjtést is lefolytatott a Kúria és az ítélőtáblák polgári ügyszakos bírúinak közreműködésével és ezek összefoglalása szintén folyamatosan megjelenítésre került a műben.

A szerző számos helyen végzett összehasonlítást egyes külföldi jogrendszerekkel, ami megállapításainak megalapozottságát és értékét növeli. Több alkalommal következetesen hivatkozott a német, osztrák, svájci, olasz, francia, angol, norvég, holland, litván, lengyel, román, szerb magánjog szabályozására és az ezekben az országokban kialakult jogtudományi nézetekre. Mindez természetesen dicséretes, az opponens mindössze azt hiányolja, hogy a

mű elfogadásáról alkotott véleményét a nyilvános vita során megváltoztassa, és erről a vita végén nyilatkozzon”. MTA Doktori Szabályzat 37. § (3) bekezdése.

² A teljesség igénye nélkül pl. DIÓSDI GYÖRGY: *Atipikus szerződések a bírósági gyakorlatban – egy felmérés margójára*. Jogtudományi Közlöny 1971/2. VÉKÁS LAJOS: *A szerződéstípusok válságjelenségeiről*. Jogtudományi Közlöny 1975/12. VÉKÁS LAJOS: *A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.

³ Az 1970-es évek elején Diósdin három bíróságon, egy éves időtartamon belüli, szerződésekkel kapcsolatos 1758 peres ügy iratainak tanulmányozását követően összesen 35 szerződést talált atipikusnak minősülőnek. DIÓSDI: *i. m.* 92–93. Másrészt viszont, már ebben az időszakban is ismertek voltak olyan műszakilag és jogilag rendkívül bonyolult, nagy és gyakran sokféle szakértelmet igénylő egyedi szerződések, amelyek jelensége „szinte teljesen kikapcsolja a szerződéstípusokat”. VÉKÁS: *i. m.* (*A szerződéstípusok*). 706.

szerző nem fejtette ki annak az okát, hogy miért éppen ezeknek a külföldi államoknak a magánjogi megoldásai bírnak jelentőséggel a kutatási témájához kapcsolódóan és esetleg mások, pl. a szlovák, a cseh, az orosz vagy a spanyol, a portugál jogrendszer, esetleg más kontinensek államainak magánjogi megoldásai, így az Amerikai Egyesült Államok vagy a Kínai Népköztársaság miért nem.

4. A szerző által felhasznált források

A szerző egyértelműen bizonyítja, hogy kiválóan tájékozódik a magánjognak mind a magyar, mind a külföldi szakirodalmában és joggyakorlatában. A dolgozat megírása során jelentős számú, 656 tételből álló szakirodalmat dolgozott fel, melyben a magyar mellett számos idegen nyelvű, elsősorban német és angol, de pl. olasz közlemény is helyet kapott. A szerző a kutatása során felhasznált elektronikus adatbázisokat is, és emellett számos internetes forrás, jogszabály, bírósági eseti döntés, egyéb vonatkozó határozat, szakvélemény, kérdés stb. beépítésre került a dolgozatba.

5. A mű tudományos eredményei

5.1. Az atipikus szerződések ismérvei

A szerző rámutat arra, hogy az általa vizsgált európai jogrendszerekben a szerződések atipikusságát alapvetően két megközelítésben tárgyalják. Vannak olyan jogrendszerek, ahol *sui generis*, vagyis önálló létjogosultsággal bíró kategóriaként kezelik (pl. német, osztrák, svájci, szerb), és más országok jogában a szabályozás hiánya miatt nevesítetlennek minősítik. Ez utóbbi esetben két alcsoport is képezhető, így a jogszabályi háttérrel nem rendelkező nevesítetlen szerződések (pl. Szerbiában), és a polgári törvénykönyvön kívüli innominát szerződések (pl. francia, cseh, lengyel, román megközelítés szerint). Ezekhez képest az olasz osztályozás vegyíti a két megközelítést (*sui generis* és a polgári jogi kódexen kívüli), míg a spanyol és a holland értelmezés pedig csak a szabályozatlanságot veszi alapul. A jelölt kiemeli, hogy a magyar szakirodalomban a vizsgált külföldi megközelítésekhez hasonlóan alakul az atipikus szerződések minősítése. Megjelenik a nevesítetlen megállapodásokkal való azonosítás, a nem szabályozott szerződésként történő minősítés, és típusoktól eltérő szerződésfajtaként meghatározás. Amiben a magyar szemlélet eltérést mutat az ismertett európai országokéhoz képest, az a vegyes szerződésnek besorolás, vagy éppen ellenkezőleg, a vegyes szerződésnek az atipikus szerződés egy fajtájaként való besorolása. A dolgozat egyik fő tudományos eredménye egy olyan szerződéstípusalkalmazási rendszert kialakítása, amely alkalmas lehet valamennyi szerződéstípus befogadására és visszatükrözi a szerződések egyre fokozódó komplexitását, valamint a szerződési jog területén végbemenő folyamatos változásokhoz is rugalmasan alkalmazkodik.

A jelölt alapos vizsgálat és elemzés alapján kategorizálja a szerződéseket a nagyobb halmazoktól kezdődően a kisebbek felé haladva, rámutatva azok metszeteire. Ennek megfelelően először a közjogi és a magánjogi szerződéseket határolja el egymástól, majd a magánjogi szerződéseken belül a kötetmi és a nem kötetmi jellegűeket. A kötetmi jogi szerződéseket tovább csoportosítja nevesített és névtelen szerződésekre, majd a nevesített szerződések alcsoportjaként jelöli meg a tipikus és az atipikus szerződéseket, míg a nevesítetlenek esetében a de facto és az innominát szerződéseket. A köztes kategóriájú megállapodásfajták közé kerül kategorizálásra a vegyes jogági, a Ptk.-ban részlegesen szabályozott atipikus, az ál-atipikus és a hibrid megállapodások.

5.2. A közjogi és a magánjogi szerződések

A közjogi és a magánjogi vonásokkal rendelkező szerződések esetében az opponens osztja a szerző álláspontját, miszerint ezeket nem lehet kizárólag a közjog szabályrendszere szerint kezelni, és megfontolandónak tartja azt a felvetést, hogy vagy el kell ismerni a jogágilag vegyes megállapodásokat, vagy normatív megalapozással, egy köztes jogterület kialakítására kell törekedni a közigazgatási szerződés vonatkozásában, a német *Verwaltungsprivatrecht* mintájára.

5.3. Szerződések szabályozása a kötelmi jogban és azon kívül

A magánjogon belül a kötelmi és a nem kötelmi, pl. társasági jog, családjogi, dologi jog vagy öröklési jog területén szabályozott szerződések közötti elhatárolás szintén indokolt. Megítélésem szerint azonban ez a kategóriapár elnevezésében némi módosításra szorul, bár máshol is találkozunk ezzel a szakirodalomban. Kétségtelen, hogy egyes kötelmi jogviszonyok létesítése sok esetben rendszertani okokból nem a Ptk. Hatodik Könyvében került közvetlenül szabályozásra, pl. társasági szerződés, házastársi vagyoni jogi szerződés, haszonélvezeti jogot alapító szerződés vagy öröklési szerződés stb., amivel egyet is lehet érteni, mivel ilyen esetben a kötelmi jogviszony alapján létrejövő egyéb jogviszonyra vonatkozó jogi normák koherenciája élvez elsőbbséget. Ettől viszont maga az a szerződés, ami az adott (pl. tagsági vagy dologi jogi stb.) jogviszony egyik létesítési módja, keletkezési forrása ilyen esetben is kötelmi joginak minősül, mivel annak létrehozása, érvényessége, teljesítése, megszegése, megszűnése stb. esetében a kötelmi jogi szabályok irányadók, természetesen vizsgálva azok konkrét alkalmazhatóságát.⁴

5.4. A tipikus szerződések elhatárolása az atipikus szerződésektől

A következő kategorizálás a tipikus és az atipikus szerződések közötti elhatárolás. Megítélésem szerint ez egy kiemelt fontosságú kérdéskör, amire a jelölt a dolgozatának címével (Szerződések tipizálása – atipikus szerződések) is utalt. A cím azt sugallja, hogy a dolgozatban kiindulási pontként először részletes elemzést kapunk arról, hogy mik a tipikus szerződések ismérvei, nagyon leegyszerűsítve, mitől számít egy szerződés tipikusnak. A dolgozat valóban ezzel a kérdéskörrel kezdődik, de itt csak arra kapunk választ, hogy egyes külföldi jogrendszerekben és a magyar magánjogi irodalomban milyen szempontból csoportosítják a szerződéseket, arra viszont nem, hogy mik a tipikus szerződés ismérvei.⁵ A dolgozatot egy kicsit tovább olvasva találkozunk egy erre irányuló kísérlettel, ahol a szerző arra mutat rá, hogy „[a] Ptk. Hatodik Könyv Harmadik Rész tartalmazza a nevesített tipikus kontraktusokat. Az egyes szerződéstípusok közös magjuk szerint, a szerződés közvetlen tárgya: a megállapodás alapján kifejtendő magatartások szempontjából vannak csoportosítva (szerződéscsoportok jellegadó körülmények alapján); úgy, mint: tulajdonát ruházó, vállalkozási típusú, megbízási típusú, használati, letéti, forgalmazási és jogbérleti, hitel- és számla-, biztosítéki, tartási és életjáradéki, valamint polgári jogi társasági szerződések”.⁶ Ezt követően az atipikus szerződések ismérveinek bemutatását azzal kezdi a szerző, hogy „[a] XX. század végén, Magyarországon jelentkező gazdasági és joggyakorlati változások hívták életre az atipikus – a Polgári Törvénykönyvben nevesített kontraktusoktól eltérő –

⁴ BODZÁSI BALÁZS: *Papp Tekla – „Atipikus jelenségek szerződési jogunkban” c. tanulmánykötetéről.* Jogtudományi Közlöny 2010/5. 268.

⁵ PAPP TEKLA: *Szerződések tipizálása – atipikus szerződések.* MTA doktori értekezés. 2018. 7–27.

⁶ PAPP: *i. m.* 49.

szerződések csoportját (gyűjtőkategória)”.⁷ A dolgozat egésze alapján talán leginkább az a megközelítés érvényesül, hogy a szerző szerint a Ptk.-ban önálló szabályozást nyert szerződések minősülnek tipikusnak, de ez sem következetes. Az kétségtelen, hogy a jelöltnek nem volt könnyű dolga, mivel a „szerződéstípus” terminust olyan magától értetődő egyszerűséggel kezeli a szakirodalom, mintha az teljesen nyilvánvaló lenne, de ha egy kicsit jobban megvizsgáljuk a kérdéskört, akkor már nem feltétlenül az. Ezért az olvasó kíváncsi lehet arra, hogy a szerző milyen ismérvek alapján határozza meg ezeket, ugyanis csak ehhez lehet viszonyítani más szerződések atipikus jellegét.

A szerződéstípusok kialakulása a jogtörténetben vázlatosan, a főbb irányokat tekintve a következőkben foglalható össze. Az ókori görög jogban a szerződés reálaktus volt, a dolgok átadását és visszaadását minősítették annak. Arisztotelész a Nikomakhoszi etikában a *szünallagma hekuszia* (általános értelemben vett akaratos szerződés) körében említi az adásvétel, a kölcsön, a kezesség, a haszonkölcsön, a letét és a bérlet szerződéstípusokat.⁸ A római jogban a szerződés létrejöttéhez a megegyezésen (*consensus*) kívül megkívánták a *civilis causa* fennállását is, amely nélkül a felek megállapodása megmaradt a peresíthetetlen, puszta megállapodás (*nudum pactum*) szintjén. Ilyen *civilis causa* volt a kezdeti időkben a forma (érc és mérleg, előírt szavak, meghatározott írásbeli formaságok), amelyekhez párosult a kötelemalapítás lehetősége. Az ily módon létrejött librál-, verbál- és litterálszerződéseket egészítette ki a préklasszikus korban a felek formátlan megegyezéséhez kapcsolódó egyes dologátadások szerződésként való elismerése (reálszerződések), majd a *fidesre* alapított egyes formátlan megegyezések (*emptio venditio, locatio conductio, mandatum, societas*) *contractus*ként való elismerése.⁹ A császárkorra kialakult szerződési rendszerre jellemző a típuskényszer, vagyis a felek megállapodása csak abban az esetben vált állami úton kikényszeríthetővé, ha az előzőekben rögzített *civilis causa* valamelyike párosult hozzá. Az ezeken kívül eső megállapodások (*pactumok*) peresíthetősége csak fokozatosan alakult ki és soha nem érték el a szerződések szintjét. A szerződési típuskényszert egyéb eszközök is oldották, így különösen a *stipulatio* és az *in factum actiók* és az azok révén kialakult névtelen szerződések (*contractus innominati*). A középkorban egyrészt a glosszátorok tevékenységének köszönhetően került elvi szinten elismerése a *contractusok* körében a *pactum vestitum*, másrészt a kereskedelmi jog rugalmasságának hozadéka volt, hogy a kereskedők formátlan megállapodásait is jogilag kötelezőnek ismerték el, harmadrészt a kánonjogban az evangéliumi tanítás szerint érvényre juttatott *pacta sunt servanda* elve is jelentős támogatást nyújtott ebben. A természetjogászok, közülük is elsősorban Hugo Grotius nevéhez köthető a formaságoktól függetlenül létrehozott megállapodások általános elismerése, amely tételes jogi szabályként először az 1756. évi bajor *Landrecht (Codex Maximilianus Bavaricus civilis)* rendelkezései között található.¹⁰ Ezek a jogtörténeti előzmények vezettek oda, hogy az újkorban a szerződések tekintetében már a megegyezés került előtérbe és a típus-, illetve formakényszer jelentősen visszaszorult, még ha bizonyos jogi helyzetekben teljes mértékben nem is szűnt meg.¹¹

⁷ PAPP: i. m. 50.

⁸ FÖLDI ANDRÁS, In: Földi András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 430–431.

⁹ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története is intéstitúciói*. Oktatási Hivatal, Budapest, 2020²⁴.474–475.

¹⁰ FÖLDI: i. m. 588–589.

¹¹ Pl. Típus- és formakényszer érvényesül pl. a jogi személyek létesítő okirata vonatkozásában a Ptk. 3:4. § (1) és (4) bekezdései alapján, így a társasági szerződés esetében is.

A 19. század első felében a magánjogi irodalmunk már ismerte a tipikus és atipikus, illetve a vegyes szerződések közötti különbségeket. A tipikus szerződések ismérveit Szladits Károly a következők szerint foglalta össze: „[a] jogfejlődés folyamán bizonyos gyakori szerződésekre, az illető életviszony különleges kívánalmainak megfelelő lebonyolítási módok állandósulnak: így alakulnak ki bizonyos, különleges szabályozott, szerződési típusok, amelyeket a feleknek esetenként nem kell külön rendezniök, hacsak a típustól egyes részletekben nem akarnak eltérni”.¹²

A régi Ptk. érdekes módon még a szerződésfajták terminust alkalmazta és az egyes szerződésfajtákra jellemző szolgáltatásokra helyezte a hangsúlyt, továbbá a szerződések közös szabályaitól való eltérés szükségességében jelölte meg az önálló szabályozás okát.¹³ Az új Ptk. kodifikációjának kezdetén két cél fogalmazódott meg az egyes szerződéstípusok önálló szabályozása tekintetében. Egyrészt a már meglévő, de az üzleti élet követelményeit nem, vagy nem teljesen kielégítő szabályok reformja, másrészt a régi Ptk.-ban nem szereplő, a kereskedelmi életben jelentősnek számító szerződéstípusok szabályainak beépítése a magánjogi kódexbe.¹⁴ Az ún. Szakértői Javaslat is ennek szellemében helyezte arra a hangsúlyt, hogy a régi Ptk.-ban már létező szerződéstípusok tekintetében csak az időközben a gyakorlatban felmerült igények és problémák által indokolt változtatásokra van szükség, míg az 1990 után tömeges alkalmazást nyert, már meglévő szerződési típuselemeket vegyítő ügyletek a „megfelelő típusalkotó mag hiánya miatt” mégsem képeznek önálló szerződéstípusokat.¹⁵ Az új Ptk.-ba bekerült új szerződéstípusok önálló szabályozásának indokoltságát az eredményezte, hogy ezeknek a szabályai a gyakorlatban már kellő mértékben kikristályosodtak és nem csak már meglévő szerződések elemeit vegyítő kombinációk, hanem jó elkülöníthető tartalommal rendelkeznek más szerződéstípusokhoz képest.¹⁶

Különböző megközelítéseket lehet alkalmazni arra vonatkozóan, hogy egy szerződést tipikusnak lehet-e tekinteni, így pl. a szerződéstípus minősítést befolyásolhatja annak szabályozási helye. Kétségtelen tény, hogy egy szerződéstípus önállóságát leginkább ahhoz lehet kötni, hogy az a Ptk.-ban szabályozásra kerül.¹⁷ Egy szerződés atipikussá minősítése ennek megfelelően az alapján történhet, hogy a Ptk.-ban nevesített egyik szerződéstípus ismérvei alá sem vonhatók a szabályai.¹⁸ Megítélésem szerint azonban egy szerződés szabályainak a magánjogi kódexből való kimaradása és a szerződésnek atipikusként történő minősítése nem feltétlenül fedi egymást. A szerződéstípus fogalmát a Jogi lexikon a „Szerződési típus, típus szabadság” címszó alatt a következők szerint adja meg: „a szerződési

¹² SZLADITS KÁROLY: *A magyar magánjog vázlatja*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1935⁴. II. 174.

¹³ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása*. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 289. EÖRSI GYULA, In: Szabó Imre (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. II. 1546.

¹⁴ *Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója*. Magyar Közlöny 2002/15. számának II. kötete. 138. Ehhez hasonló szellemben, de kiegészítve azzal, hogy a szerződéstípusok sorrendjét azok gazdasági jelentősége alapján szükséges kialakítani: *Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája*. Magyar Közlöny különszám, 2003. február 10. 102.

¹⁵ Nevesítésre a faktoring-, lízing és a franchise szerződések kerültek. VÉKÁS LAJOS, In: Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008. 65. VÉKÁS LAJOS: *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008. 269.

¹⁶ VÉKÁS LAJOS, In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014. I. 35.

¹⁷ JUHÁSZ ÁGNES: *A szerződések tipizálásáról és a franchise szerződésről az új Ptk. főbizottsági javaslat alapján*. Pro Futuro 2012/1. 68.

¹⁸ MISKOLCZI BODNÁR PÉTER: *Atipikus szerződések (Lízing, faktoring, franchise)*. Gazdaság és Jog 1997/1. 3.

típus a jogszabályban megnevezett és szabályozott nevesített szerződések körét jelenti. [...] A típuszabadság érvényesülése esetén a felek nemcsak a jogszabályokban szabályozott típusú szerződéseket köthetik meg, hanem atipikus szerződéseket is köthetnek a szükségletkielégítés, a közös gazdasági érdekelttség megteremtése érdekében”.¹⁹ Maga a pályázó is számos olyan nevesített szerződést ismertet, amelyre külön jogszabályban található előírások (pl. koncessziós szerződés, licencia szerződés, timesharing szerződés stb.), másrészt olyan szerződéseket sorol következetesen az atipikus szerződések körébe, amelyek a Ptk.-ban nevesítésre kerültek (pl. faktoring szerződés, pénzügyi lízingszerződés, jogbérleti szerződés). A Ptk. megalkotása során egyértelmű volt az a kodifikációs elhatározás, hogy a Ptk. kódex jelleggel ölelje fel a hatályos magánjogot, azonban előre számolva annak a lehetőségével, hogy „a legsikerültebb kodifikáció mellett is maradnak magánjogi szabályok a törvénykönyvön kívül”.²⁰ A Ptk.-ban nem szabályozott szerződés tehát ettől még szerződésnek minősül, amelynek lehet elfogadott hivatalos elnevezése és rá vonatkozó jogszabályi háttér, vagyis tipikusnak minősíthető.

A szerződéstípus minősítést befolyásolhatja a szerződés alapján létrejövő főkötelem tárgya, amely alapján régebben a római jogi hagyományok alapján *dare, facere* és *praestare* szolgáltatásokat különítették el egymástól, valamint a visszerhesség fennállását vagy hiányát vették figyelembe. Önmagában ez a két szempont sem elegendő azonban az önálló szerződéstípusú minősítéshez, elég csak pl. a haszonkölcsön és a szívességi használat római jogi szabályait összevetni vagy ugyanígy napjainkban pl. a vállalkozási és a megbízási szerződésben szereplő főszolgáltatásokat. További minőségi ismérvek szükségesek ahhoz, hogy egy-egy szerződéstípus önállósága megállapítható legyen,²¹ így pl. az előbb említett vállalkozási szerződés eredménykötelem, míg a megbízási szerződés gondossági kötelem jellege, amely egyébként napjainkban már jelentősen fellazult elhatárolási szempont, sokszor inkább az egyéb részletszabályokban kikristályosodó eltérések (pl. közreműködő igénybevétele, utasítási jog, megszüntetési szabályok stb.) alapján indokolható az önálló szerződéstípusként történő kezelésük.

A szerződéstípusú minősítést befolyásolhatja a mindennapi életben való előfordulásának gyakorisága.²² Ennek empirikus mérése jelentős nehézségeket okoz, tekintettel arra, hogy a szerződéseknek nincs általános nyilvántartása, csak egyes szerződések jogkövetkezménye lehet valamilyen (pl. ingatlan, hitelbiztosítéki) nyilvántartásba vétel. Önmagában a szerződésekből eredő jogviták száma sem feltétlenül ad megbízható képet az adott szerződéstípus gyakoriságáról.

A jelölt negatív irányból is megközelíti a kérdést és bemutatja az atipikus szerződések terminus alkalmazását egyes külföldi jogrendszerekben, a magyar magánjogi irodalomban és egy bíróságokon végzett felmérés számadatai alapján.²³ Az elemzés és a következtetése azonban nem feltétlenül vezet teljesen megnyugtató eredményre.²⁴

¹⁹ LAMM VANDA – PESCHKA VILMOS (szerk.): *Jogi lexikon*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 1999. 557.

²⁰ VÉKÁS: *i. m.* (Szakértői Javaslat). 58.

²¹ Lásd ehhez VÉKÁS LAJOS: *Szerződési jog. Általános rész*. ELTE Eötvös Kiadó Kft., Budapest, 2019. 34. FUGLINSZKY ÁDÁM – TÓKEY BALÁZS: *Szerződési jog. Különös rész*. ELTE Eötvös Kiadó Kft., Budapest, 2018. 27–28. BOÓC ÁDÁM – SÁNDOR ISTVÁN (szerk.): *Előadásvázlatok a kötelmi jog különös részéből*. Patrocinium Kft., Budapest, 2020⁴. 17.

²² SZLADITS: *i. m.* II. 174.

²³ PAPP: *i. m.* 28–32.

²⁴ „Ebből is látszik az atipikus szerződés kifejezés tartalmi bizonytalansága és a szerződési rendszerben való egyértelmű elhelyezésének hiánya”. PAPP: *i. m.*

A kérdéskör vizsgálata során nem hagyható figyelmen kívül továbbá az a folyamat, amely alapján a gyakorlati életben alkalmazott egyes atipikusnak minősített szerződések idővel önálló szerződéstípusává válnak.²⁵ Erre egyébként a szerző is hangsúlyosan rámutat.²⁶ Röviden összefoglalva, megítélésem szerint az atipikusnak titulált szerződések jelentős számára sokkal inkább alkalmazható az új típusú szerződés elnevezés, bár ez sem tökéletes, hiszen csak egy konkrét időponthoz köthető. A másik megoldás a Ptk.-n kívüli szerződésként történő kategorizálása, amely viszont csak arra utal, hogy nem a kódexben található meg a szabályai, ami önmagában megítélésem szerint nem feltétlenül jelenti az atipikusságukat. A tipikus és atipikus szerződések kristálytisza szempontrendszer szerinti elhatárolása a fentiek miatt továbbra sem valósult meg, ami fenntartja az „atipikus” és „szerződéstípus” jogi terminusok tartalmi bizonytalanságát.²⁷

5.5. A vegyes és de facto innominát szerződések

Ezt követően kerül sor a kötelmi jog nevesítetlen megállapodásai tekintetében a vegyes szerződések és a de facto innominát szerződések közötti határvonalak meghúzására, majd a szerző által szerződési „turmixok” elnevezéssel illetett jogviszony elemzésére (vegyes jogági: közbeszerzési, közszolgáltatási és támogatási szerződések; ál-atipikus szerződések: dealer-i, outsourcing, befektetési és disztribútori kontraktusok; hibridek: tipikus és atipikus szerződések közötti, valamint a vegyes szerződések alfajain belüli keveredések). Teljes mértékben egyetértek a szerző meglátásával, miszerint a gazdasági és társadalmi viszonyok változásai és a globalizáció eredményezte átalakulások a szerződések területén a de facto innominát szerződések irányából induló és a nevesített tipikus szerződések felé mutató fejlődést generálnak. Szintén egyetértek azzal, hogy az atipikus szerződések változási irányának végső stádiuma a jogalkotó döntése alapján az önálló névvel történő ellátása és jogszabályi háttérének megteremtése. Példaként említi a szerző ezzel kapcsolatban a bizalmi vagyonekezelési szerződés esetét, amely tekintetében azonban annyiban pontosítanék, hogy ennek a szerződésnek a magyarországi jogszabályi háttérének megteremtése nem egy szerves fejlődés eredménye, hanem a gazdasági élet igényeire választ adó, teljes mértékben indokolt és üdvözlendő, de viszonylag váratlan jogalkotói döntés eredménye volt.

5.6. A komplex szerződési képződmények

Kiemelkedő eredménye a dolgozatnak a komplex szerződési képződmények első részletes magyarországi feldolgozása, elemzése és kategorizálása. A multilaterális kontraktuális kapcsolatok alapján a szerződési lánc, hálózati szerződés, az esernyő megállapodás, a kapcsolt szerződés és a szerződéscsoport vagy szerződéscsomag az összetett gazdasági igények és viszonyok szerződési jogi leképzésének hiteles megoldása.

²⁵ JUHÁSZ: *i. m.* 68.

²⁶ PAPP: *i. m.* 61.

²⁷ A mai viszonyokra is irányadó a következő értékelés: „Feltétlenül egyetérthetünk a kritikákkal annyiban, hogy a szerződéstípusokat nem szabad a folyamatosan fejlődő és változó gazdasági társadalmi viszonyok jogi sematizálásának eszközeiként, az áruviszonyok Prokrusztesz-ágyaként felfognunk. Nem szabad ugyanakkor elvetnünk őket, mint a jogi (elsősorban kodifikációs) és oktatási rendszeralkotás adekvát elemeit és mint a kontinentális tradíciókra kiépült jogalkalmazás jogbiztonságot segítő kiindulópontjait, a bíróságok irányítói. Röviden szólva: túl kell lépni a korszerűtlen sematizmuson, a vagyoni forgalmat és a helyes jogalkalmazást egyaránt bénító merevségeken, amelyek a szerződéstípusok alkalmazásánál a kontinentális jogokban mindenütt fellelhetők; de a túlzások és gátló kötöttségek helyett nem szabad magát a szerződéstípusok gondolatát is elvetni”. VÉKÁS LAJOS: *Szabványszerződések és a szerződéstípusok félretétele*. Jogtudományi Közlöny 1976/4. 187.

5.7. Az atipikus szerződések kategorizálása

Szintén újdonsága és komoly tudományos eredménye a jelölt kutatásának az, hogy az atipikus szerződések részletes elemzése mellett azokat új szempontok szerint kategorizálja, így megkülönbözteti az önálló és önállótlant, az önállótlanon belül pedig aszerint distinkcionál, hogy a szerződés másik jogviszonyra vagy egy tevékenységre épül-e rá. A további csoportosításokkal is túlnyomórészt egyetértek, így az atipikus szerződéseknek a Ptk.-ban tipizált szerződésekhez képest történő járulékos vagy lényegi vonásokban történő elkülönítésével, illetve, az atipikus szerződések egymáshoz viszonyított elhatárolásával a szabályozása jellege, a szerződés funkciója, tartalmának jogterületi kötődése, közvetett és közvetlen tárgya alapján.

A jelölt által felállított következetes kategóriarendszer tekintetében azonban számomra nem meggyőző az, hogy egyes, a Ptk.-ban nevesített és szabályozást kapott szerződéseket az atipikus szerződések közé sorolt. A szerző megállapítása szerint: „[a] franchise-, a faktoring- és a lízingszerződést továbbra is taglaljuk atipikus szerződésként, egyrészt azért mert a Ptk.-ban csak részleges szabályozásukra került sor, másrészt azért, mert a Ptk.-ba emelésük sok vitát generált és generál (nem a legsikerültebb reguláció; lásd: B/I/3. pontban), harmadrészt azért, mert a gazdasági forgalomban ezen kontraktusok számtalan verziója kötötték”.²⁸ Megítélésem szerint ezek az érvek – sem külön-külön, sem együttesen – nem alapozzák meg azt, hogy ezeket a szerződéstípusokat *ab ovo* atipikus szerződésnek minősítsük. A szerző által megfogalmazott érvekkel szemben a következő ellenérveket lehet felhozni.

A Ptk.-ban számos olyan szerződéstípus van, amelynek csak részleges szabályozását adja meg a kódex és számos további jelentős anyagi jogi normát egyéb jogszabályok tartalmaznak. Néhány példát említenék ezzel kapcsolatban:

- a fuvarozási szerződés esetében számos ágazati jellegű külön jogszabály irányadó,²⁹ nem beszélve a nemzetközi egyezményekről;³⁰
- a tartós közvetítői szerződés esetében a jutaléokra vonatkozó külön jogszabály;³¹
- a bizalmi vagyonkezelési szerződés kiegészítő szabályozása;³²
- a lakásbérleti szerződés részletszabályait tartalmazó ún. Lakástörvény;³³
- a hitel- és a számlaszerződések mögöttes joganyagát képező Hptv.;³⁴

²⁸ PAPP: *i. m.* 10–11., továbbá 132–134. és 147–158.

²⁹ Pl. a vasúti áru fuvarozási szerződésekre vonatkozó részletes szabályokról szóló 32/2009. (II. 19.) számú Kormányrendelet, a közúti árutovábbítási szerződésekről szóló 120/2016. (VI. 7.) számú Kormányrendelet, a légi áru fuvarozásról szóló 26/1999. (II. 12.) számú Kormányrendelet

³⁰ Pl. a nemzetközi vasúti fuvarozási egyezmény, Bern (COTIF, 1986. évi 2. számú törvényerejű rendelet); a Veszélyes Áruk Nemzetközi Vasúti Fuvarozásáról szóló Szabályzat (RID, 62/2013. (X. 17.) számú NFM rendelet); a nemzetközi közúti áru fuvarozási szerződés, Genf (CMR – Convention Relative au Contrat du Transport International de Marchandise par Route, 1971. évi 3. számú törvényerejű rendelet); TIR (Trafic International Routier, 1978. évi 16. számú törvényerejű rendelet), a nemzetközi légi fuvarozási egyezmény, Varsó (1936. évi XXVII. törvény); a hajóselismervényekre vonatkozó egyezmény, Brüsszel (1931. évi VI. törvény); a nemzetközi jelentőségű vízi utakról szóló európai megállapodás, Genf (151/2000 (IX. 1.) számú Kormányrendelet); INCOTERMS (International Commercial Terms) stb.

³¹ A tartós közvetítői szerződés alapján a közvetítőt megillető jutalékról szóló 65/2014. (III. 13.) számú Kormányrendelet.

³² A bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól 2014. évi XV. törvény és a bizalmi vagyonkezelő vállalkozások pénzügyi biztosítékainak egyes szabályairól szóló 87/2014. (III. 20.) számú Kormányrendelet.

³³ A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény, valamint számos települési önkormányzat lakásrendelete.

³⁴ A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény és számos egyéb pénzügyi tárgyú jogszabály.

- a biztosítási szerződésekre irányadó Bit;³⁵ stb.

Attól még, hogy ezeknek a szerződéstípusoknak a Ptk.-n kívül is jelentős anyagi jogi szabályozási háttere áll fenn és a joggyakorlat is számos részletkérdésben alakítja, még nem tekintendők atipikus szerződéseknek.³⁶

Pusztán azért, mert egyes szerződéstípusoknak a Ptk.-ban való szabályozása komoly szakmai vitákat, kritikát von maga után, megítélésem szerint nem hozható közvetlen kapcsolatba azzal, hogy ettől atipikus szerződéseknek minősülnének. Némi párhuzamot vonva a társasági joggal, annak szabályainak a Ptk.-ba emelése vagy pl. a diszpozitivitás főszabályként kezelése hasonló problémákkal párosult, de ettől még senki sem kérdőjelezi meg, hogy a gazdasági társaság jogalanynak minősül és ezért rendszertanilag egy magánjogi kódexnek a személyek jogi részébe illeszkedik. Másrészt a szerző által a normaszöveggel szemben megfogalmazott éles kritikai észrevételeket sem osztom. Egy viszonylag új jogintézmény, jogi konstrukció jogszabályi hátterének megteremtése esetében teljesen elfogadott és életszerű a minél magasabb szintű absztrakcióra törekvés és a szakmai, kereskedelmi gyakorlat számára kellő tér biztosítása a részletszabályoknak a gazdasági igények szerinti kialakítása érdekében, különösen, ha ezzel semmilyen jogpolitikai érdek nem sérül.³⁷ Határozott megítélésem szerint ennek semmilyen logikai kapcsolata nem áll fenn az adott szerződés tipizálásával.

Az opponenst szintén nem győzi meg az az érv, hogy azért atipikusak ezek a szerződések, mert a gazdasági forgalomban számos verziója köttetik. Megítélésem szerint a szerző által említett három szerződéstípus előfordulási esetei meg sem közelítik az adásvételi szerződésnek a gyakorlatban alkalmazott sokszínűségét, vagy a kölcsönszerződések, biztosítási szerződések szinte követhetetlen számú különböző konstrukcióit, csak néhány esetet említve a példa kedvéért. Egy magánjogi kódex megalkotásának nem az a célja, hogy paternalista módon valamennyi élethelyzetre előre megszabott normákat határozzon meg, hanem az, hogy olyan jogi kereteket adjon, amelyek biztosítják a jogalanyok érdekegyensúlyának és a közérdek védelmének érvényre jutását.

Azzal is vitakoznék, hogy azok a szerződések, amelyek valamely jogszabályban, még ha nem is a Ptk.-ban, de szabályozásra kerülnek, miért tekintendők atipikusnak. Megítélésem szerint ilyen esetekben is fennállhatnak a szerződéstípus ismérvei, ha elnevezéssel bír, van tételes jogi szabályozása, rendelkezik olyan jegyekkel, amelyek alapján önállósága megállapítható.³⁸

Megjegyzem, hogy a szerződéstípus meghatározása nem csak elméleti probléma, hanem jelentős gyakorlati, elsősorban jogérvényesítési és eljárásjogi következményekkel is bír. Egy kötelmi jogviszonyból eredő polgári jogi igény érvényesítéséhez megfelelő jogcím vagy jogalap szükséges. Egy szerződés esetében a konkrét szerződéstípust és az arra vonatkozó jogszabályi rendelkezést meg kell jelölni, vagyis egy tipikus szerződés esetén ez alapvetően

³⁵ A biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény.

³⁶ Hasonló megközelítésben ír erről pl. TAJTI TIBOR: *A jogbérleti (franchise) szerződés Janus-arcú aszimmetriája*. Állam- és Jogtudomány 2018/3. 50.

³⁷ Lásd ehhez a német BGB-vel vonható párhuzamot. HARMATHY ATTILA: *A polgári jogi kodifikációról*. In: Kisfaludi András (szerk.): *Liber amicorum. Studia L. Vékás dedicata 2009. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári Jogi tanszék, Budapest, 2009. 333. EÖRSI GYULA: *Összehasonlító polgári jog. Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 499–500.

³⁸ Hasonló megközelítést lásd FUGLINSZKY – TÓKEY: *i. m.* 35.

rendelkezésre áll, szemben egy innominát szerződéssel, ahol sok esetben csak komoly nehézségeket okozó jogértelmezési munka vezethet el hozzá.³⁹

5.8. Atipikus szerződések egyes jogterületeken, a timesharing szerződés

Kifejezetten színvonalas, informatív és megalapozott a dolgozatban a fogyasztóvédelmi jog, a társasági jog és a szellemi alkotások jogának területén alkalmazott atipikus szerződések elemzése.

Kiemelendő továbbá, hogy a timesharing szerződés ilyen szintű részletes feldolgozása és ilyen mélységű dogmatikai elemzése kifejezetten hiánypótló a magyar szakirodalomban. Teljes mértékben egyetértek a szerzővel abban, hogy ennek a szerződéstípusnak meg kell találni a helyét szerződési jogunk területén és az általa felkínált megoldási javaslatok közül részemről a Ptk.-n kívüli komplex szabályozást tartom leginkább életszerűnek.

III.

Összefoglalóan a dolgozatról az alábbi megállapításokat teszem:

Kifejezetten jónak tartom a témaválasztást, mivel ez a kérdéskör ilyen részletességgel a magyar és a külföldi szakirodalomban korábban nem került feldolgozásra. Bátran állíthatjuk, hogy a dolgozat hiánypótló.

A szerző a dolgozatban jól alkalmazta a jogtörténeti, a jogösszehasonlító és a dogmatikai elemzés módszerét. A dolgozatban végéig nyomon követhető a jogtörténeti és az összehasonlító jogi megközelítés, majd a magyar szabályozás jellegzetességeit is kellő részletességgel ismertette a szerző.

Dicséret illeti a szerzőt azért, hogy a témakör szakirodalmát és gyakorlatát is nagy alaposággal és hozzáértéssel dolgozta fel,⁴⁰ és a hivatkozott szakirodalmi álláspontok mindvégig megtalálhatók a műben. A szerző hitelesen hivatkozott a jogirodalmi nézetekre, és külön értékét jelenti dolgozatának, hogy azok ismertetése mellett folyamatosan saját álláspontot is kialakított.

A dolgozat értékét képezi az is, hogy a szerző a jogalkotás számára is megfontolandó megállapításokat tett.

Összességében Dr. Papp Tekla MTA doktori értekezése a jelölt magas szintű szakmai felkészültségéről tesz tanúságot. A dolgozat a témakört részletesen bemutatja, a vonatkozó szakirodalmat és joggyakorlatot megfelelően és hitelesen kezeli, a szerző által meghatározott kutatási területen új tudományos eredményeket tartalmaz.

³⁹ BÁRDOS PÉTER – MENYHÁRD ATTILA: *Kereskedelmi jog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008. 357–358.

⁴⁰ A dolgozat igényesen került megszerkesztésre, ezt a legjobban az jellemzi, hogy szinte elütés sincs benne. Az opponensnek csak Csizmazia Norbert nevével történt betűtívesztés tűnt fel a 163. oldal 1253. lábjegyzetében és a 113. számú szakirodalmi tételnél.

A dolgozat nyilvános vitára bocsátását mindenben alkalmasnak tartom és javaslatot teszek a pályázó részére az MTA doktori cím odaítélésére.

Budapest, 2021. április 14.

Sándor István, DSc
egyetemi tanár